

ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**OBJECT OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE ELECTION SYSTEM OF UKRAINE**

Колодін Д.О., к.ю.н., доцент,
декан факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена дослідженню питання особливостей об'єкта кримінальних правопорушень проти виборчої системи України. Проаналізовано декілька підходів до визначення об'єкту кримінального правопорушення, звернено увагу на основні дискусійні підходи до визначення даної кримінально-правової категорії в контексті кримінальних правопорушень проти виборчої системи України.

Наголошується, що ознаки кримінальних правопорушень проти виборчої системи детерміновані глибинною сутністю виборчого процесу, його політичними та економічними складовими, які створюють привабливість втручання у виборчі правовідносини. Виборче право не виникає саме по собі, оскільки є зумовленим рядом конституційних приписів, які забезпечують не лише можливість особи брати участь у формуванні публічної влади, а і формують складну цілісну виборчу систему України.

Пропонується висновок, що складові правомочності активного та пасивного виборчого права суб'єкта виборчого процесу розкривають зміст виборчої системи як об'єкта кримінально-правової охорони де виборчі відносини, такими, що направлені на конкретний результат, а саме формування органів публічної влади. Саме вказаний вид суспільних відносин, які виникають та існують у зв'язку з реалізацією виборчих прав громадян, формування владних виборчих органів та публічної влади в Україні і становлять родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти виборчої системи України.

Встановлено, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень проти виборчої системи є об'єктивно існуючі в суспільстві і поставлені під охорону кримінального закону суспільні відносини, які виникають та існують у зв'язку з утвердженням ідеї народовладдя в Україні, реалізації виборчих прав громадян, відносин між людьми у процесі їх спільної діяльності по формуванню владних виборчих органів та органів публічної влади в Україні.

Ключові слова: об'єкт кримінального правопорушення, кримінальні правопорушення проти виборчої системи України, виборчий процес, «активне» та «пасивне» виборче право.

The article is devoted to the study of the specifics of the object of criminal offenses against the electoral system of Ukraine. Several approaches to defining the object of a criminal offense are analyzed, attention is drawn to the main debatable approaches to defining this criminal-legal category in the context of criminal offenses against the electoral system of Ukraine.

It is noted that the signs of criminal offenses against the electoral system are determined by the deep essence of the electoral process, its political and economic components, which create the attractiveness of interference in electoral legal relations. The right to vote does not arise by itself, as it is determined by a number of constitutional prescriptions that provide not only the opportunity for a person to participate in the formation of public power, but also form a complex and integral electoral system of Ukraine.

The conclusion is suggested that the components of the active and passive electoral rights of the subject of the electoral process reveal the content of the electoral system as an object of criminal law protection where electoral relations are aimed at a specific result, namely the formation of public authorities. It is the specified type of social relations that arise and exist in connection with the exercise of the electoral rights of citizens, the formation of powerful elected bodies and public authorities in Ukraine and constitute the generic object of criminal offenses against the electoral system of Ukraine.

It has been established that the general object of criminal offenses against the electoral system are objectively existing social relations in society and protected by the criminal law, which arise and exist in connection with the establishment of the idea of people's power in Ukraine, the exercise of the electoral rights of citizens, relations between people in the process of their joint activity on the formation of powerful elected bodies and bodies of public authority in Ukraine.

Key words: the object of a criminal offense, criminal offenses against the electoral system of Ukraine, the electoral process, «active» and «passive» electoral law.

Постановка проблеми. Встановлення об'єкта кримінального правопорушення, як і інших елементів складу, дозволяє детермінувати конкретне кримінально каране діяння. Відсутність поняття об'єкта кримінального правопорушення у законодавстві України про кримінальну відповідальність поєднується з відсутністю єдності позицій в науці кримінального права щодо визначення його сутності та змісту. Тема об'єкта кримінального правопорушення залишається актуальною для вітчизняної наукової доктрини, вчені не можуть прийти до єдиної думки та продовжують дискусії з цього приводу.

Стан дослідження. Кримінально-правова характеристика об'єкта кримінальних правопорушень проти виборчої системи та виборчих прав громадян раніше досліджувалася П.П. Андрушком, С.Я. Лиховою, Л.П. Медіною, В.П. Тихим, М.І. Мельником та іншими вітчизняними науковцями.

Метою даної статті є визначення та аналіз об'єкта кримінальних правопорушень проти виборчої системи України.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що більшість вчених дотримуються позиції того, що об'єктом кримінального правопорушення є певні суспільні відносини, на які направлено суспільно небезпечне діяння, яким завдається шкода внаслідок його вчинення або створюється загроза такої шкоди. Однак це не єдиний підхід.

Крім того, у науковій доктрині кримінального права аргументується позиція, згідно з якою об'єктом кримінального правопорушення є певна суспільна цінність. Окремі вчені апелюють до приписів Основного Закону України, де значиться, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Ряд науковців відмічає, що «об'єктом кримінального правопорушення, який найповніше відображає характер суспільної небезпечності вчиненого діяння, слід визнавати не якість абстрактні суспільні відносини, а конкретні людські, суспільні або державні цінності» [1].

С.Б. Гавриш зауважує, що «з позиції теорії об'єкта як суспільних відносин виходить, що кримінальне право охороняє не матеріальні цінності і блага, життя, здоров'я, довкілля тощо, а навпаки, якусь форму їх прояви, ті чи інші зв'язки між суб'єктами відносин, тоді як в дійсності таким охоронюваним об'єктом є «правове благо», як певна цінність» [2, с. 64-65].

Є.В. Фесенко виражає думку, що «цінності – це різноманітні об'єкти матеріального світу, в тому числі і сама людина, які мають суттєве позитивне значення для окремих осіб, соціальних груп і суспільства в цілому. Вони охороняються нормами різних галузей права, а найважли-

віші з них бере під захист і кримінальне законодавство. Будь-яке кримінально каране діяння, спрямоване проти цих найважливіших цінностей, створює загрозу заподіяти або спричиняє їм шкоду. Зазначені цінності виступають об'єктом кримінального правопорушення» [3, с. 75].

С.Я. Лихова вважає, що «концепція об'єкта кримінального правопорушення як суспільних відносин не відповідає сучасним поглядам щодо оцінки соціальних цінностей. Її недоліком є певне перебільшення значення категорії публічного у сфері соціального життя. Людина з її потребами, інтересами, правами відійшла на другий план» [4, с. 21].

Так, П.П. Андрушко дотримується позиції, що «найбільш обгрунтованою в концептуальному плані є аксіологічна (ціннісна) теорія об'єкта кримінального правопорушення: об'єкт кримінального правопорушення – це соціальні цінності, які є об'єктом кримінально-правової охорони, проти яких спрямоване злочинне діяння і яким воно може заподіяти або спричиняє шкоду, різновидами таких цінностей є потерпілий, права, свободи та інтереси потерпілого; соціальні зв'язки між членами суспільства з приводу реалізації ними належних їм прав, свобода інтересів, у тому числі у формі правовідносин» [5, с. 5].

В той же час, концепція цінностей як об'єкта кримінального правопорушення неодноразово піддавалася критиці, в першу чергу, прихильниками теорії суспільних відносин.

Визначаючи об'єктом кримінального правопорушення суспільні відносини, дослідники цієї проблеми визнають, що кримінальне право охороняє не матеріальні блага, цінності, а форму їх вияву, зв'язки між суб'єктами відносин.

Варто погодитися, що найпоширенішою позицією в доктрині кримінального права з приводу визначення поняття об'єкта кримінального правопорушення є охоронювані кримінальним правом суспільні відносини. Висновок про те, що об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини, ґрунтується і на чинному законодавстві, що не можна вказати з приводу аксіологічної концепції розуміння об'єкта кримінального правопорушення.

Взагалі, в доктрині кримінального права суспільні відносини як об'єкт кримінального правопорушення слід трактувати «як об'єктивно існуючі в суспільстві і поставлені під охорону кримінального закону відносини між людьми у процесі їх спільної діяльності, тобто врегульовані правовими або моральними нормами економічними, соціально-політичними, ідеологічними та іншими відносинами» [6, с. 111]. У той же час, структурними елементами виступають предмети суспільних відносин, їх учасники (суб'єкти), соціальний зв'язок (соціально значуща діяльність) як зміст таких відносин.

Норми кримінального права направлені на охорону лише тих суспільних відносин, спричинення шкоди яким внаслідок тих чи інших причин здатне заподіяти істотної шкоди інтересам суспільства в цілому, тобто об'єктом кримінального правопорушення є не всі і не будь-які суспільні відносини, а лише ті, що поставлені під охорону кримінальним правом.

Визначаючи роль об'єкта кримінального правопорушення, О.В. Ус констатує, що «він надає можливість з'ясувати склад кримінального правопорушення та підставу кримінально-правової оцінки вчиненого діяння, відображає сутність вчиненого діяння, його суспільну небезпечність, визначає відмежування посягання від інших суміжних діянь та правопорушень і врешті забезпечує правильну кримінально-правову оцінку вчиненого» [7, с. 149-150].

У більшості юридичних джерел, присвячених проблемі об'єкта кримінального правопорушення, застосовується «вертикальна» класифікація об'єктів, яка включає такі рівні: загальний, родовий, видовий та безпосередній об'єкти. Така класифікація дозволяє визначити об'єкти

кримінально-правової охорони на різних рівнях їх узагальнення.

Родовий об'єкт представляє собою «певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною і економічною сутністю суспільних відносин, що повинні охоронятися внаслідок цього єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм» [8, с. 105]. Значення родового об'єкта полягає в тому, що його встановлення сприяє в ряді випадків більш точному з'ясуванню змісту ознак складу конкретного кримінального правопорушення та, відповідно, правильній кваліфікації кримінально протиправного діяння. Видовий об'єкт, у свою чергу, це частина родового об'єкта, яка об'єднує в межах останнього групу близьких між собою суспільних відносин. Безпосередній об'єкт – це суспільні відносини, яким завдано шкоди, тобто об'єкт, який зазнав змін внаслідок конкретного кримінального правопорушення чи який поставлено в умови реальної небезпеки.

У науковій літературі відмічається, що «вибірчі відносини як вид суспільних відносин формуються на основі об'єктивних законодавчих норм, які по суті уже акумулювали і розчинили в собі багато цінностей, поєднавши їх із численними соціально-правовими принципами. Вибірчі права реалізуються виключно у межах таких відносин і не мають самостійного природного фундаменту, на відміну від категорій життя, здоров'я, народження як самостійних і незалежних. Така позиція повною мірою корелюється з науковими поглядами щодо зв'язку цінностей з юридичними нормами і їх реальним втіленням» [9, с. 87].

Ознаки кримінальних правопорушень проти виборчої системи детерміновані глибинною сутністю виборчого процесу, його політичними та економічними складовими, які створюють привабливість втручання у виборчі правовідносини. Вибірче право не виникає саме по собі, оскільки є зумовленим рядом конституційних приписів, які забезпечують не лише можливість особи брати участь у формуванні публічної влади, а і формують складну цілісну виборчу систему України.

Вибірчі правовідносини як багатогранне утворення за такого підходу вбирають у себе основні елементи і принципи виборчого права та виборчого процесу, учасників виборів, діяльність окремих суб'єктів виборчого процесу та їх взаємозалежність тощо.

Аналіз диспозицій нині передбачених кримінально караних діянь проти виборчої системи (ст.ст. 157-160 КК України) дає можливість стверджувати, що зазначені діяння існують виключно в ході реалізації виборчих прав суб'єктами виборчих відносин.

Переважно, виборча система визначається як «порядок організації і проведення виборів до представницьких органів державної влади, місцевого самоврядування і здійснення громадянами своїх виборчих прав» [10]. У науковій літературі пропонується визначення виборчої системи у широкому та вузькому значенні. Так, «згідно широкого значення виборча система представляє собою сукупність правових норм, які визначають засади та порядок проведення виборів до представницьких органів влади; у вузькому значенні – це передбачений законодавством спосіб переведення результатів голосування виборців у представницькі мандати» [11].

Народовладдя, тобто демократія передбачає безпосередню участь народу. Тільки інститутам, створеним народом і для народу, може бути надана влада держави. Саме таке положення є утвердженим в статті 3 Першого протоколу до Конвенції від 20 березня 1952 року, де визначається сутність вільних виборів та вказується, що «Договірні Сторони зобов'язуються проводити вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування за умов, які забезпечуватимуть народові вільне виявлення своєї думки при виборі законодавчої влади» [12].

Відповідно до міжнародних правових виборчих стандартів в основу зазначеного закладено саме активне

та пасивне право громадян: право голосу і право бути кандидатом на виборах. Виборчим кодексом України визначено механізм проведення виборчого процесу, його учасників, основні етапи, механізм реалізації, виборчі права громадян та ін. Саме через інституціалізацію прав людини відбувається утвердження демократичних принципів.

Саме з механізму реалізації активного та пасивного права громадян випливають пов'язані механізми та способи реалізації останніх: бути членами виборчих комісій, які організують підготовку та проведення відповідних виборів, отримувати та поширювати інформацію, що стосується підготовки та проведення відповідних виборів, здійснювати спостереження за проведенням відповідних виборів, оскаржувати порушення власних виборчих прав, інших власних особистих прав та законних інтересів, пов'язаних з участю у виборчому процесі, висувати кандидатів тощо.

Зазначені складові правомочності активного та пасивного виборчого права суб'єкта виборчого процесу розкривають зміст виборчої системи як об'єкта кримінально-правової охорони де виборчі відносини, такими, що направлені на конкретний результат, а саме формування органів публічної влади. Саме вказаний вид суспільних

відносин, які виникають та існують у зв'язку з реалізацією виборчих прав громадян, формування владних виборчих органів та публічної влади в Україні і становлять родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти виборчої системи України.

Якщо вести мову про безпосередній об'єкт кримінальних правопорушень проти виборчої системи, то можна визначити, що реалізація виборчих прав здійснюється в межах виборчого процесу на основі наданих законодавцем гарантій, що вказує на цільовий характер їх існування, де першочергово передбачається настання певного кінцевого результату - формування органів державної або місцевої влади через здійснення певних регламентованих законом дій.

Висновки. Таким чином, родовим об'єктом кримінальних правопорушень проти виборчої системи є об'єктивно існуючі в суспільстві і поставлені під охорону кримінального закону суспільні відносини, які виникають та існують у зв'язку з утвердженням ідеї народовладдя в Україні, реалізації виборчих прав громадян, відносин між людьми у процесі їх спільної діяльності по формуванню владних виборчих органів та органів публічної влади в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. / За ред. П.С. Матишевський. Київ: Юрінком-Інтер. 1997. 352 с.
2. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні: проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства. К., 2002. 653 с.
3. Фесенко Є. В. Цінності як об'єкт злочину. *Право України*. 1999. № 6. С. 75-78.
4. Лихова С. Конституційно-правовий інститут основних прав і свобод людини як об'єкт кримінально-правової охорони. *Юридичний вісник України*. 2000. № 25. С. 21-24.
5. Андрушко П. П. Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення. *Адвокат*. 2011. № 12. С. 3-10.
6. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2015. 528 с.
7. Ус О. В. Кримінально-правова оцінка вчиненого діяння за ознаками об'єкта складу злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. № 41. Т. 2. С. 145-150.
8. Кримінальне право України: Особлива частина : підруч. / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-те вид., перероб. і допов. Х. : Право, 2010. 608 с.
9. Бурдій А.В. Кримінально-правова охорона виборчих прав громадян України : дис. канд. юрид. наук. 12.00.08. Київ, 2020. 235 с.
10. Юридична енциклопедія: в 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.]. К. : Укр. енцикл., 1998. URL: http://leksika.com.ua/18780226/legal/viborcha_sistema
11. Нестерович В. Поняття виборчої системи та її основні розуміння в конституційному праві. *Публічне право*. № 1 (33). 2019. С. 18-25.
12. Європейська конвенція з прав людини з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та 14, з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12 та 13. URL: <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/The+Convention+and+additional+protocols/The+European+Convention+on+Human+Rights/>